

תוכן העיניינים

עמוד

הנושא

1.....	מבוא
3.....	חיי היהודים במרוקו ערב מלחמת העולם השנייה
3.....	מצב היהודים מבחינה מדינית
4.....	האנטישמיות במרוקו והסביבה
5.....	מצב היהודים מבחינה כלכלית
7.....	מצב היהודים מבחינה דמוגרפית
8.....	יהודי מרוקו בתקופת השואה
8.....	הקמת ממשלת וישי
8.....	מצב היהודים תחת משטר וישי
11.....	תקופת סיום מלחמת העולם השנייה
14.....	יחס המלך מוחמד ה-5 ליהודי מרוקו
16.....	סיכום
18.....	רשימת מקורות

מבוא

בעבודה זו נבחן את מעמדם של יהודי מרוקו משנת 1912 עד שנת 1956. בשנים אלו מרוקו הייתה תחת שלטון חסות צרפתית. נציג את היחסים בין היהודים והמוסלמים ונתאר את המדיניות שצרפת נקטה כלפיהם. נפרט על משטר וישי ועל יחסי המלך מוחמד החמישי כלפי נתיניו המוסלמים והיהודים. כמו כן, נתאר את התמורה שחוללה מלחמת העולם השנייה בקרב יהודי מרוקו.

בתקופת מלחמת העולם הראשונה תושבי מרוקו נחשפו פחות לעולם החיצון, רק בשנות העשרים של המאה העשרים נפתחו נמלים קיימים והוקמו נמלים חדשים מה שגרם לקשר עם העולם החיצון ואפשרות לתנאי מסחר. הרבה יהודים עסקו באותה תקופה במסחר, חלקם אף העתיקו מגוריהם מתוך העיר אל אזורי נמל כדי להחשף לעולם הגדול ולנסות את מזלם מבחינה כלכלית. היהודים עסקו לרוב במסחר ובמלאכה. בעלי המלאכה התפרנסו מסנדלרות, חייטות, נפחות, ייצור כלים מנחושת ועוד. בשנות השלושים, בתקופה הקולוניאלית יחסי היהודים והמוסלמים היו מתוחים מבחינה חברתית ופוליטית. נבחן בפרוט את מצבם של היהודים מבחינה מדינית. נראה כי האנטישמיות במרוקו והסביבה הייתה קיימת הרבה לפני מלחמת העולם השנייה, האנטישמיות שהגיעה מאירופה סחפה גם את האוכלוסיה המוסלמית.

בתקופה זו שליטי מרוקו קיימו את תנאי עומד ואת מעמד הד'מי. לאורך השנים היו גזרות שונות מחמירות יותר או פחות מצד השליטים כלפי היהודים. ב-3 לאוקטובר 1940 נחקק החוק הצרפתי "תקנון היהודים" חוק זה עסק במעמד היהודים, למעשה מצבם של יהודי מרוקו החמיר. ב-18 ביוני 1940 נערך הסכם שביתת הנשק בין צרפת לגרמניה. צרפת נכנעה לגרמניה והחל משטר וישי בצרפת תחת הנהגתו של המרשל פטאן. ממשלת וישי חוקקה מיוזמתה חוקים נגד היהודים, היהודים הוגבלו הן מבחינה חברתית והן מבחינה כלכלית.

ככלל השליט הגן על היהודים מתוקף יחסי החסות ביניהם. כשהמוסלמים ראו את היחס הטוב שהפגינו השולטנים ליהודים, הם התנהגו בהתאם. הם גם ידעו שהקוראן מצווה עליהם לנהוג בסובלנות. אולם בתקופות של בין מלכויות או בעתות משבר, לשליט היה פחות כוח והדבר בא לידי ביטוי בכך שהיהודים סבלו מהמוסלמים.

בתקופת מלחמת העולם השנייה המלך מוחמד החמישי היה שליט במרוקו. בתקופה זו נגזרו גזרות קשות ורעות מצד שלטון וישי כלפי היהודים. ישנם חילוקי דעות בדבר יחסו של המלך כלפי גזרות אלו. כשהיה צריך להחיל את חוקים נגד היהודים, ישנם הטוענים כי המלך מוחמד היה כפוף לציווי הנציב מאחר והיה תחת שלטון חסות צרפתי במרוקו. יש הטוענים כי הוא הוא הקשה על שלטונות צרפת לרדוף אחר היהודים. ויש שאומרים שלא נקף אצבע. נציג עמדות לכאן ולכאן של גדולי החוקרים בהיסטוריה בתחום.

בזמנים שהמוסלמים תקפו את היהודים, היהודים היו מבולבלים. כשהאמריקנים הפגזו ב-8 בנובמבר 1942, היהודים והערבים מצאו מחסה יחדיו באחד מבתי הכנסת. אולם כבר ב-11 בנובמבר המחסה נועד רק ליהודים. חלק מהמוסלמים שהתפרעו נגד היהודים היו תחת השפעת השוטרים הצרפתיים וחלקם לא תמכו בכך. המושל המקומי באותה תקופה לא ידע עם מי להזדהות, מצד אחד היהודים נחשבו על-פי ההלכה המוסלמית לבני חסות החייבים בכניעה מוחלטת למוסלמים (ד'מים) אך מצד שני המציאות תחת שלטון צרפת שינתה את תמונת המצב והחוקים הופרו.

חיי היהודים במרוקו ערב מלחמת העולם השנייה

מצב היהודים מבחינה מדינית

בשנת 1912 שלטונות ספרד וצרפת פרסו את חסותם על מרוקו. נחתם הסכם פרופטקטורט צרפתי-מרוקני, הסכם זה התייחס למעמדם המשפטי של אזרחים צרפתיים וזרים במרוקו אך לא למעמדם של מוסלמים- ברברים וערבים- ויהודים. היהודים נחשבו אז ל'מוגני הסולטן' והאוטונומיה היחידה שניתנה להם הייתה בתחום המעמד האישי (לסקר, תשס"ח, עמ' 56-57).

בתקופה הקדם קולוניאלית לאורך כל המאה התשע- עשרה שליטי מרוקו קיימו את "תנאי עומר" ואת "מעמד הד'מי":

"תנאי עומר"- נקראים על שם כליף עומר אבן אלחטאב- הוא חוקק חוקים נגד היהודים והנוצרים כדי להבדיל בין המוסלמים לבין ה'כופרים'. חוקים אלו כללו לבוש מיוחד, אי שימוש בנשק ועוד (בשן, 2004, עמ' 24).

"מעמד הד'מי"- מעמד הד'מי קובע את מעמדם של המיעוטים המאמינים באל אחד, שהם היהודים והנוצרים בארצות האיסלאם. מקורו בקוראן, שם נאמר שכל אחד יחייה לפי אמונתו- היהודים והנוצרים רשאים לשמור על דתם בתנאי שיקיימו חובות מסויימים. הסולטן מחוייב לשמור על רכוש היהודים ולהגן על חייהם בתנאי שישלמו מס כניעה הקרוי גם מס ג'זיה- מס גולגולת, סכום שיש להעביר לשליט (רובר, 1997).

חלק מהחוקים הם (רובר, 1997):

- לא ללעוג לקוראן או לזייפו.
 - לא לדבר בגנות על הנביא או על האיסלאם.
 - איסור לשאת בנשק.
 - איסור לקיים יחסי אישות עם מוסלמית.
 - איסור לנסות להעביר מוסלמי על דתו.
 - חובה לשלם מס כניעה.
 - חובה ללבוש לבוש מיוחד.
 - חובה לבנות אתרי מגורים בגובה נמוך מזה של השכנים המוסלמים.
 - איסור לשתות משקה חריף בפומבי.
 - איסור להשמיע קינות בהלווית המת.
 - איסור להחזיק ולרכוב על בהמות אצילות כגון סוס ועוד.
- היהודים לא הרבו להתלונן על חוקה זו, הם ראו זאת כהגנה על התבוללות. מי שעבר על חוקים אלו דינו היה מוות ורכושו הוחרם (רובר, 1997).

לאורך השנים היו גזרות שונות מצד השליטים מחמירות פחות או יותר, בהתאם לאופי הסולטן (בשן, 2004, עמ' 24):

- בשנת 1836 אסר עבד אלרחמאן השני על היהודים להתרחץ בבתי מרחץ של המוסלמים ואף אסר עליהם לבנות בתי מרחץ משל עצמם, הוא טען שזה מותרות ושהם לא מחוייבים לכך לפי הדת.
- בתקופת מוחמד הרביעי היהודים נאלצו לעבוד בשבתות ובחגים נגד רצונם.
- בשנים 1864-1880 נרצחו במרוקו מאות יהודים והרוצחים לא הועמדו לדין.